

דברי נשיאת בית המשפט העליון, כבוד השופטת אסתר חיות בערב לכבוד הספר "הראשונה": דורית ביניש" – 7.12.2021

מאת
אסתר חיות*

התכנסנו הערב לכבוד צאתה לאור של יצירה ביוגרפית מרתקת שטווחה ביד אומן ד"ר מיכל שקד, המספרת את סיפור חייה של חברתנו דורית ביניש – האישה, המשפטנית והנשיאה.¹

בהקדמה לספר מציינת ד"ר שקד כי ז'אנר הביוגרפיה זכה בשנים האחרונות לעדנה בישראל ובעולם, והוא מאפשר לציבור הרחב לחוות היסטוריה קהילתית, לאומית ואף עולמית – מבעד לעיניו ולקורותיו של אדם אחד שחוה את אירועי ההיסטוריה והשפיע עליהם בדרכו.

בספריות המשפטיות בארצות הים – בארצות הברית, בבריטניה או בצרפת, למשל – ניתן למצוא לא רק כרכים עבי-כרס של דברי חקיקה ופסיקה בני מאות בשנים, אלא גם ביוגרפיות של דמויות מפתח בעולם המשפט. ניצנים ראשונים לסוגה ביוגרפית כזו ניתן למצוא גם אצלנו, במדינת ישראל הצעירה, והספר "הראשונה" יש לו, בעיניי, מקום של כבוד על המדף הזה.

למעשה, קורות חייה של דורית, כמי שנולדה על ערש הקמת המדינה, כרוכים ושלובים לכל אורכם בציוני דרך משמעותיים בקורות חיי המדינה, הן בהיבט הלאומי הכללי והן בהיבט המשפטי. דורית נולדה בחודש פברואר 1942, והשם שבחרו הוריה – "בת הדור" – ניתן לה ברוח התחדשות היישוב היהודי בארץ ישראל. ילדותה של דורית עברה עליה בתל אביב, והיא שזורה באירועים משמעותיים מאותה תקופה שמתארת ד"ר שקד בתמצית בספר: הסכסוכים הפנימיים בין הנהגת היישוב המאורגן וארגוני "הפורשים" ביחס לשלטון המנדט הבריטי; המחלוקות במפא"י ובין העובדים וההסתדרות; מצעד העצמאות של שנת 1950; פרשת "עסק הביש" – ועוד.

* נשיאת בית המשפט העליון. דברים אלו נאמרו בערב אשר התקיים בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב, 7.12.2021, לכבוד צאת הספר.

¹ מיכל שקד הראשונה – דורית ביניש: פרקליטה - שופטת - נשיאה (2021).

האירועים הללו ואירועים רבים נוספים ליוו את דורית הילדה והנערה. דורית, אולי יותר מצעירים אחרים, נחשפה מקרוב להתרחשויות הפוליטיות של התקופה בשל חברותו המפלגתית הפעילה של אביה, וזאת לצד היחשפותה לתפישות חינוכיות מתקדמות הודות לפועלה של אימה חוה, שהייתה אחת מאושיות החינוך לגיל הרך בישראל. כל אלה השפיעו ללא ספק על עיצוב אישיותה של דורית, ועל השקפת עולמה. ד"ר שקד מספרת כי דורית בחרה בלימודי המשפטים כמעט במקרה, וכי החיבור ההדוק של דורית אל עולם המשפט נולד כאשר החלה להתנסות בעבודה מעשית. מי שמכיר את דורית אינו מופתע מכך, משום שדורית היא קודם כול אשת עשייה. תחנות חייה המקצועיים של דורית מוכרות וידועות לכולם – החל מן ההתמחות במשרד המשפטים ובפרקליטות המדינה, דרך עבודתה כפרקליטה, כאוספת חומר בוועדת כהן, כמנהלת מחלקת הבג"צים, כמשנה לפרקליט המדינה ולבסוף כפרקליטת המדינה.

גם אם בחירתה של דורית ללמוד משפטים הייתה מקרית, אין לי ספק כי בחירתה המתמשכת לרתום את השכלתה ואת כישוריה לטובת השירות הציבורי – אינה תולדה של התרחשות אקראית. כפי שצינתי בדברי הברכה בכנס שנערך לכבוד פרישתה של דורית מכס השיפוט, דורית בחרה בשירות הציבורי – משום שהוא זה התואם ביותר את אישיותה ואת הערכים שעליהם חונכה משחר ילדותה בכית הוריה ובמוסדות החינוך שבהם למדה [...] אדם הבוחר בשירות הציבורי צריך שיהיה ניחן בתפישת עולם מתאימה. עליו להאמין מתוך שכנוע פנימי עמוק כי העשייה למען הכלל חיונית וחשובה בהרבה מן העשייה למען ביתו שלו ולמען רווחתו האישית. עליו לחוש באמת ובתמים כי הוא מחויב לעשות כל שניתן למען חברה טובה וערכית יותר [...] רק מי שמציב באופן כזה את סדר העדיפויות שלו, מסוגל להתמיד לאורך ימים ושנים בשירות הציבורי וגם להטביע בו חותם אמיתי ומשמעותי כמו זה שהטביעה דורית.

מוטיב נוסף בקריירה המקצועית של דורית אשר מקבל ביטוי בולט בספר הוא האופן שבו עמדה דורית באומץ על דעתה ועל ערכיה. כל עורך דין העוסק בחיי המעשה יודע היטב שהמקצוע הזה כרוך לא פעם בדילמות מוסריות כבדות-משקל. היכן עובר קו הגבול בין השמירה על האינטרס של הלקוח לפגיעה בזכויות הצד שכנגד? מתי ראוי לשקף ללקוח אמת שאינה נעימה, או לייצג לו לפעול אחרת? מורכבות זו מקבלת משנה תוקף כאשר הלקוח שאותו מייצגים הפרקליט או הפרקליטה הוא מדינת ישראל, והאינטרס שמנחה אותו או אותה הוא האינטרס הציבורי.

גישתה המקצועית והניהולית של דורית הניחה בהקשר זה את היסודות למה שמכונה בספר "האתוס של מחלקת הבג"צים".² לפי גישה זו, על פרקליט הטוען בשם המדינה חלה חובה מוגברת לנהוג באיפוק ובממלכתיות בכל הנוגע לניהול ההליך ולאופן הצגת הטענות בפני בית המשפט. כפי שקבעה דורית, "לא כל טענה שרשאי עורך דין פרטי לטעון מותרת לפרקליט",³ ובוודאי שאין מעלימים עובדות מבית המשפט או מסלפים אותן. כמו כן תמכה דורית, כחלק מן האתוס שאותו הנחילה

² שם, בעמ' 60.

³ שם, בעמ' 61.

בפרקליטות, בקיום דיאלוג עם הרשויות ובחתימה משותפת לפתרון ראוי. כפי שמתארת ד"ר שקד, באמתחתה של דורית היו תמיד "עצות טובות איך לצאת מסבך, לשפר עמדות, לפתור בעיות"⁴.

מישור נוסף שבו בא לידי ביטוי האתוס המקצועי של דורית נוגע לתרחיש שבו ייצוג המדינה כרוך בחציית קו אדום ערכי. בעניין זה דורית נאה דרשה ונאה קיימה. הצמתים שבהם נדרשה דורית לבחור בחירה קשה בין עמדתם של משרדי הממשלה ובין ערכי היסוד שבהם האמינה הפכו בראייה היסטורית לציוני דרך משמעותיים וחשובים בדברי הימים של המשפט הישראלי. כך למשל, ד"ר שקד מתארת כיצד נאבקה דורית על מנת למצות את הדין עם האחראים בפרשת קו 300; וכיצד סירבה להגן על המדינה בעתירה נגד גירושם של שני ראשי ערים ללבנון בשנת 1980, ובעתירה נגד גירוש כ-400 אנשי חמאס והג'יהאד האסלאמי ללבנון ללא שימוע. ואלה רק דוגמאות אחדות. כפי שאמרנו על דורית ברבות הימים גורמים בפרקליטות הצבאית: "ביניש דיברה אמת מול כוח"⁵.

החלק הרביעי והאחרון של הספר מוקדש ל-15 השנים שבהן כיהנה דורית בבית המשפט העליון, תחילה כשופטת ובהמשך כנשיאה. בספר מתארת ד"ר שקד את דורית כגשר בין שתי תקופות בקורותיו של בית המשפט העליון: בין בית המשפט "הישן" של הנשיאים אגרנט, זוסמן ולנדוי, ובין בית המשפט "החדש", המורדני.⁶ אכן, גשר בין-דורי איתן. אישה ראשונה כנשיאה; נשיאה ראשונה ילידת הארץ.

אחד הקטעים הבולטים בספר עוסק בתפישת העולם השיפוטית של דורית, וכך נכתב מפיה:

מה שיש לשופט טוב, [דורית] אומרת, הוא 'קו'; השקפה בדבר מה שחשוב; עקרונות וערכים שלאורם הוא פוסק ועליהם הוא שוקד ומגן. שופט טוב ער לכוחו של בית המשפט ובה בעת הוא ער למגבלותיו. הוא אינו מכוון את דרכו על פי דעת הקהל ורוחות שעה, ועם זאת הוא ער לכך שנדרשות ערנות ורגישות לעולם הסובב את בית המשפט. לשופט טוב נהיר על מה צריך לעמוד ועל מה אפשר לוותר. יש לו קווים אדומים שאין לחצותם לגבי מה שקָּשָׁר ומותר ומה שפסול ואסור. והעיקר, שופט טוב אינו מפסיק להתלבט בנושאים אלה, לשאול היכן עוברים הגבולות, מתי הם משתנים ואיך.⁷

זוהי, אם תרצו, תמצית המורשת השיפוטית של דורית – הבנת התמונה הגדולה, מבלי לוותר על הפרטים הקטנים; הפרדה בין עיקר וטפל; הבחנה בין "אין מקום" להתערב ל"אין מנוס" מלהתערב; והערנות המתמדת לקו הגבול, שהוא לעיתים חמקמק, בין מה שראוי ובין מה שאין לקבלו.

4 שם, בעמ' 70.

5 שם, בעמ' 76.

6 שם, בעמ' 227.

7 שם, בעמ' 246.

ניסיון החיים והניסיון המקצועי העשיר שהביאה עימה דורית אל כס השיפוט שירתו אותה נאמנה בפרק הזה של חייה, ולמותר לומר כי הניסיון הניהולי שצברה כמי שהובילה ארגון בסדר גודל של פרקליטות המדינה שירת אותה נאמנה בעת שהפכה לנשיאת בית המשפט העליון ולראש הרשות השופטת, על כל האתגרים הניהוליים הכרוכים בכך.

ד"ר שקד מדגימה כיצד ילדותה של דורית כבת לאשת חינוך, ורגישותה לנסיבות האנושיות של כל מקרה ומקרה, קיבלו ביטוי בפסקי הדין הרבים שכתבה, המדגישים את החשיבות המיוחדת של הזכות לקיום בכבוד ושל ההגנה על החלש.⁸ עוד עומדת ד"ר שקד על כך שהגישה העקרונית של דורית עוד מימי הפרקליטות, המעודדת הידברות עם גורמי הממשלה, הפכה לגישה שיפוטית המקדמת דיאלוג ושיתוף פעולה בין הרשויות.⁹ וכמובן, המחויבות הנמשכת והבלתי מתפשרת של דורית, לאורך כל דרכה המקצועית, לשמירה על שלטון החוק – הבאה לידי ביטוי חוזר ונשנה בפסקי הדין שלה. פסקי דין אלה ועוד רבים אחרים הפכו לנכסי צאן ברזל של המשפט הישראלי, והם מלווים אותנו וימשיכו ללוות גם את הדורות הבאים של שופטות ושופטי ישראל.

דורית היקרה והאהובה, האירוע הערב לכבוד הספר "הראשונה" הוא הזדמנות שבבילי לשוב ולהודות לך על עשייתך הברוכה ועל תרומתך העצומה למדינת ישראל ולמשפט הישראלי, בכל התפקידים שמילאת במשך למעלה מארבעה עשורים בשירות המדינה.

תודה גדולה נתונה גם למיכל, ד"ר שקד, על שהארת חלק חשוב בהיסטוריה המשפטית של מדינת ישראל – השלוב ושזור בקורות חייה האישיים והמקצועיים של דורית.

אני מבקשת לסיים את דבריי בציטוט מתוך הספר, שבו מסכמת דורית את דמותה הראויה של מדינת ישראל. "מדינת ישראל", כך אומרת דורית, "היא מדינה שיש בה, או צריך שיהיו בה, חופש ושוויון יחד עם אמפתיה, סולידריות, אנושיות. מדינה שבה יכול האדם לחיות על פי דעותיו ואמונותיו, שבה נדרש הפרט לתרום לכלל וגם הכלל נדרש לתרום לפרט".¹⁰ אכן, מאפיינים אלה הטובלים באהבת אדם, בכבוד לזולת ובמחויבות של כל פרט בחברה לתרום לה מיכולותיו – ראוי כי נשנן ונאמץ על מנת שנזכה, אנו וילדינו אחרינו, לחיות לבטח בישראל היהודית והדמוקרטית, על כל גווניה והמגזרים המרכיבים אותה.

⁸ שם, בעמ' 259, 265.

⁹ שם, עמ' 270.

¹⁰ שם, בעמ' 254.